

Verkenning problematiek auteursrecht architecten bij renovatie

14 juli 2014

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van:

College van Rijksadviseurs (CRA)

Atelier Rijksbouwmeester

Korte Voorhout 7, Den Haag

Contactpersoon: Drs. Marcel van Heck

Auteurs:

Henk Heeger

14 juli 2014

OTB – Onderzoek voor de gebouwde omgeving

Faculteit Bouwkunde, Technische Universiteit Delft

Jaffalaan 9, 2628 BX Delft

Tel. (015) 278 30 05

E-mail: OTB-bk@tudelft.nl

<http://www.otb.bk.tudelft.nl>

© Copyright 2013 by OTB - Research for the Built Environment, Faculty of Architecture and the Built Environment, Delft University of Technology.

No part of this report may be reproduced in any form by print, photo print, microfilm or any other means, without written permission from the copyright holder.

Inhoudsopgave

1	Problematiek, vraagstelling en aanpak.....	2
2	De aard en omvang van het probleem	4
3	De Auteurswet.....	6
4	Wet op de Architectentitel en de Gedragsregels van de BNA	9
5	Rol van de Welstandscommissie	12
6	De Europese aanbestedingsregels	14
7	Conclusies en aanbevelingen	16
Bijlage A	Enige achtergrondinformatie	19
Bijlage B	Geraadpleegde deskundigen:.....	21
Bijlage C	Twee voorbeelden van gebouwen waar discussie over het auteursrecht aan de orde was.	22

1 Problematiek, vraagstelling en aanpak

Problematiek

In toenemende mate worden bestaande Rijksgebouwen aangepast aan nieuwe functies en wensen in plaats van het realiseren van nieuwbouw. Daarbij kan het auteursrecht van de oorspronkelijke architect, of van de architect van een karakteristieke eerdere aanpassing van het gebouw, in het geding zijn. Het gaat hier in het bijzonder om de zogenaamde persoonlijkheidsrechten van de architect. Ontwerpen mogen niet zomaar veranderd worden en de architect heeft in beginsel het recht zich te verzetten tegen aantasting of verminking van zijn werk.

Vraagstelling

Het College van Rijksadviseurs, Atelier Rijksbouwmeester, heeft van het Rijksvastgoedbedrijf (tot 1 juli 2014 de Rijksgebouwendienst) het verzoek gekregen advies uit te brengen over de auteurswet. Hoe relevant is deze wet in relatie tot de nieuwe bouwopgave, d.w.z. waarbij de nadruk steeds meer komt te liggen op aanpassing van al bestaande gebouwen? Het Atelier Rijksbouwmeester heeft het OTB (faculteit Bouwkunde van de TU Delft) gevraagd om een verkennende probleemstellende notitie op te stellen over in hoeverre het auteursrecht (en in het bijzonder de persoonlijkheidsrechten van de architect) bij de aanpassing van gebouwen een (mogelijk) probleem is. De beantwoording van deze vraag vraagt een beleidsmatige verkenning over ervaringen en wensen in de praktijk.

De notitie moet inzicht geven in de aard van de problematiek, in hoeverre het zinvol is deze problematiek verder te onderzoeken en hoe dat aangepakt zou kunnen worden. Dit in het licht van een mogelijke wettelijke aanpassing. De Verkenning heeft betrekking op (aanpassing van) al bestaande bouw, d.w.z. niet over auteursrechten bij nieuwbouw. De Verkenning is niet bedoeld om een representatief beeld van de meningen van alle mogelijke betrokkenen te geven, maar wel om de ervaringen en wensen van een aantal partijen weer te geven. In dit stadium is ook nog niet gekozen voor een analyse naar de precieze juridische consequenties.

Aanpak

Er is gestart met een verkenning van het onderwerp via artikelen, informatie op internet en verslagen. Daarna zijn in de periode december 2013 – maart 2014 vraaggesprekken gevoerd met zes mensen, die hiermee te maken hebben. De eerste vijf zijn in samenspraak met de opdrachtgever gekozen. Dit betreft:

- Marina Schooten, Rijksvastgoedbedrijf
- Charles van Marrelo, Rijksvastgoedbedrijf
- Nelleke van Thiel, Bond van Nederlandse Architecten (BNA)
- Frans Boots, De Nederlandse Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitectuur (NVTL).
- Rein Jansma, Zwarts & Jansma Architecten
- Oresti Sarafopoulos, Sarafopoulos Architects

De twee genoemde architecten zijn ongetwijfeld niet representatief voor alle architecten. Ze zijn gekozen omdat zij in het verleden in hun werk te maken gehad hebben met (discussies over) de Auteurswet. Oresti Sarafopoulos is aanvankelijk benaderd als architect bij de Architecten Cie, maar was ten tijden van dit onderzoek net met een eigen bureau gestart. In bijlage 2 zijn de namen en adressen uitgebreider opgenomen.

Voor elk van de betrokkenen is van te voren een toegespitste vragenlijst opgesteld en naar de betreffende persoon toegezonden. De gesprekken zijn genotuleerd en ter aanvulling/verbetering naar de betrokkenen verzonden. Op basis van deze gesprekken is deze Verkenning geschreven.

In de gesprekken is met name ingegaan op:

- De aard en omvang van het probleem;
- De auteurswet;
- De gedragsregels van de BNA;
- Andere methoden om zorgvuldig te werk te gaan bij renovaties van gebouwen;
- De Europese aanbestedingsregels;
- Mogelijke juridische wijzigingen.

Deze onderwerpen worden elk apart in de volgende hoofdstukken behandeld.

De concept-versie van deze verkenning is door het Atelier Rijksbouwmeester voorgelegd aan prof. mr. dr. M.A.B. (Monika) Chao-Duivis, directeur van het Instituut voor Bouwrecht. Zij gaf een uitgebreider reactie op die versie. Een deel van haar reactie is in deze verkenning verwerkt. Het meer-juridische deel van haar reactie en de wens om ook internationale aspecten erbij te betrekken, zijn buiten deze verkenning gelaten, maar vormen belangrijke input voor een mogelijk vervolgonderzoek.

Vanuit het Atelier Rijksbouwmeester is deze verkenning begeleid door:

- Marcel van Heck, secretaris College van Rijksadviseurs, Atelier Rijksbouwmeester
- Guus Enning, adviseur architectuurbeleid, Atelier Rijksbouwmeester.

We danken alle hiervoor genoemde betrokkenen voor hun uitstekende inhoudelijke bijdragen aan deze verkenning.

2 De aard en omvang van het probleem

De omvang van de nieuwbouw neemt sterk af. Er is een duidelijke tendens om oudere gebouwen een tweede leven te geven in plaats van te slopen en te vervangen. Dit betekent dus ook dat architecten steeds vaker betrokken zullen worden bij verbouwingen.

Het ligt niet voor de hand dat de oorspronkelijk architect per definitie gevraagd wordt voor de verbouwing. Gehoorde argumenten om andere architecten te kiezen:

- Voor de nieuwe eisen aan het gebouw heeft de oorspronkelijk architect onvoldoende kennis in huis;
- De regels van het Europees aanbesteden voor ontwerp opdrachten gaan uit van een open aanbesteding en dus ook van concurrentie tussen mogelijke architecten;
- De gedragsregels van de BNA: "De oorspronkelijke architect zal zich niet tegen de opdracht verzetten, onverlet al zijn rechten" (BNA, Gedragsregels, Artikel 5.4, 2006).
- Architecten zijn professioneel genoeg om met uitstekende ontwerpen te komen voor verbouwingen van bouwwerken waarvan ze niet het oorspronkelijke ontwerp gemaakt hebben.
- De oorspronkelijke architect is gestopt of overleden.
- Jonge en/of nieuwe architecten moeten ook kansen krijgen.

In sommige gevallen wenst de oorspronkelijke architect de opdracht voor de verbouwing. Argumenten die hiervoor gehanteerd worden:

- Het auteursrecht. De architect verzet zich tegen aantasting of verminking van zijn werk.
- De architect stelt dat hij/zij de meeste kennis heeft van het gebouw. En samenhangend hiermee dat hij/zij als enige in staat is om volgens het oorspronkelijke gedachtegoed wijzigingen aan te brengen.

Uit de gesprekken met betrokkenen blijkt dat er in de praktijk weinig verzet is tegen de inschakeling van andere architecten. Dat beperkte verzet heeft te maken met bovenstaande argumenten om voor andere architecten te kiezen, maar wordt mede beïnvloed door:

- De hoge kosten van rechtszaken.
- De afhankelijkheid van opdrachtgevers. Architecten hebben het in deze bouwcrisis al zwaar en zijn voorzichtig met verzet tegen opdrachtgevers. Dit is met name aan de orde als het 'wereldje erg klein is', zoals in de Tuin- en Landschapsarchitectuur.
- Zorgvuldigheid door opdrachtgevers bij procedures bij verbouwingen.

Uiteraard willen ook de opdrachtgevers geen problemen bij verbouwingen. Dergelijke problemen kunnen tot ernstige vertragingen leiden en zijn derhalve vervelend en kostbaar.

Als de oorspronkelijke architect van mening is dat hij de opdracht rechtstreeks gegund zou moeten krijgen en naar de rechter gaat om te proberen zijn/haar gelijk te krijgen, leidt een dergelijke gerechtelijke procedure tot flinke vertraging in de voortgang van het project. Stel dat er al een schetsontwerp gereed is, en de oorspronkelijke architect maakt een kort geding aanhangig, dan wordt het project stilgelegd tot de rechter uitspraak heeft gedaan (In de gesprekken werden overigens geen voorbeelden genoemd waar dit daadwerkelijk is gebeurd). Professionele opdrachtgevers proberen dergelijke mogelijke problemen nu te voorkomen door bijvoorbeeld bij nieuwbouw al direct een afstandsverklaring van de auteursrechten van de architect te vragen.

De BNA wordt een enkele maal (in 2013 circa 2x) gebeld of gemaïld door een architect die verontwaardigd is over een (aangekondigde) verbouwing waarbij hij/zij niet vanzelfsprekend de architect is van de betreffende verbouwing. De verontwaardiging kan zo groot zijn dat er zelfs gedreigd kan worden met een rechtszaak. Dit speelt vooral met belangrijke/grote/naam-en-faam-projecten; gebouwen met een zeker prestige, vaak van bekende architecten.

De geïnterviewde personen hebben ook wel enkele zaken meegemaakt waar problemen leidden tot een juridisch vervolg. Als voorbeelden werden genoemd:

- Het Nederlands paviljoen voor de wereldtentoonstelling in Sevilla (gesprek met de heer Jansma).
- Prinsenpark Rotterdam, Berninitoren (gesprek met de heer Boots).

De genoemde voorbeelden zijn opgenomen in bijlage 3.

Het Rijksvastgoedbedrijf zelf heeft het nog niet meegemaakt dat een oorspronkelijk architect een rechtszaak is gestart waarbij met een beroep op artikel 25 lid d Auteurswet een verbod om de aanbesteding voort te zetten werd gevorderd. Het Rijksvastgoedbedrijf heeft nu wel te maken met enkele zaken, waar in de voorbereidende fases van de verbouwingsplannen lastige discussies lopen met de betreffende oorspronkelijke architecten. Dit betreft:

- Project Rijnstraat, het vroegere VROM-gebouw, opgeleverd in 1992, architect Jan Hoogstad (zie ook het artikel 'Strijd over renovatie VROM-gebouw' in de Volkskrant dd. 27-8-2012);
- Project Bezuidenhoutseweg 30 (B30). Het gebouw is onder leiding van Rijksbouwmeester D.E.C. Knuttel in 1912-1917 gebouwd. In 1993 is het gebouw gerenoveerd onder leiding van architect H. Ruijsenaars. Het gebouw is een Rijksmonument.
- Project Oostvaarderskliniek. Dit gebouw is opgeleverd in 2008. Architect is Studio M10.

Door zeer zorgvuldig te handelen wordt hier getracht juridische procedures te voorkomen.

In de gesprekken werden meer voorbeelden genoemd waar het auteursrecht al in de ontwerpfase bij nieuwbouw een rol speelde, bijvoorbeeld als een gebouw zeer sterke gelijkenis vertoont met het ontwerp van een ander architect (bijvoorbeeld de discussie over de nieuwe voet-fietsbrug Westergo in Zoetermeer, zie <http://www.archined.nl/nieuws/juridisch-zoekplaatje-vorm-of-constructie/>) en/of als er al in de ontwerpfase door een opdrachtgever gekozen wordt om verder te gaan met een andere architect dan oorspronkelijk was bedacht. Zeker in deze tijd, waarin ontwerpers weinig opdrachten hebben, willen ze niet zomaar lopende opdrachten kwijtraken. Deze problemen zijn echter voor deze verkenning buiten beschouwing gelaten.

3 De Auteurswet

De Auteurswet is de wet die in Nederland het auteursrecht regelt. In paragraaf 3 van de auteurswet is bepaald op welke werken het auteursrecht bestaat (artikel 10). Hierin staat dat het auteursrecht o.a. betrekking heeft op ontwerpen, schetsen en plastische werken in de bouwkunde. Mevrouw Schooten gaat ervan uit dat dit met name betrekking heeft op bouwwerken waarvan het duidelijk is dat de architect bekendheid geniet als ontwerper van het betreffende gebouw. Kan er nadeel worden toegebracht aan de eer of de naam van de maker indien de architect geen bekendheid geniet als ontwerper van het gebouw? De problematiek kan betrekking hebben op grotere verbouwingsprojecten, maar ook op kleine ingrepen. Mevrouw Schooten geeft aan dat het auteursrecht ook betrekking kan hebben op kunstenaars, die iets gemaakt hebben voor (een ruimte) in een gebouw.

In de Auteurswet is vooral artikel 25 van belang. Hierin staat o.a. dat de maker van een werk, zelfs nadat hij zijn auteursrecht heeft overgedragen, de volgende rechten heeft:

- "het recht zich te verzetten tegen elke andere wijziging in het werk, tenzij deze wijziging van zodanige aard is, dat het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid" (artikel 25, lid 1, sub c);
- "het recht zich te verzetten tegen elke misvorming, vermindering of andere aantasting van het werk, welke nadeel zou kunnen toebrengen aan de eer of de naam van de maker of aan zijn waarde in deze hoedanigheid" (artikel 25, lid 1, sub d).

Dit worden ook wel de persoonlijkheidsrechten genoemd.

In DNR 2011 (De Nieuwe Regeling; Rechtsverhouding opdrachtgever – architect, ingenieur en adviseur) is lid 1 van artikel 25 van de Auteurswet terug te vinden bij artikel 46 (lid 2).

Mevrouw Van Thiel geeft aan dat in artikel 25 van de Auteurswet met name de 'redelijkheid' relevant is. Het is in haar ogen bij bouwwerken wel 'redelijk' om het gebouw aan te passen aan nieuwe wensen en/of nieuwe functies. Andere geïnterviewden delen die mening. Het creatieve product van een architect is uiteraard van belang. Maar dat neemt niet weg dat een gebouw bedoeld is voor gebruikers. De gebruiker kan wellicht wijzigingen van een gebouw willen die passen bij het gewenste gebruik. Er zijn diverse redenen denkbaar die tot gewijzigde wensen aan het gebouw leiden, bijvoorbeeld ervaringen met het gebruik, wijzigende eisen/wensen (o.a. Het nieuwe werken), of een andere gebruiker. Als een verbouwproject door een andere architect wordt gedaan, is het in principe ook in goede handen en is er normaal gesproken geen sprake van vermindering.

Het gaat bij de discussie over het auteursrecht niet over specifieke soorten verbouwingen of functies van een gebouw. Het kan gaan om de buitenkant, maar ook om de binnenkant van het gebouw. In principe zou een architect bezwaar kunnen maken tegen elke mogelijke verbouwing als hij/zij dit ziet als een vermindering van het oorspronkelijke ontwerp. Het kan gaan om functies, kleur, uiterlijk, etc.

De geïnterviewden vinden de auteurswet vooral een goede stok achter de deur. De wet leidt in ieder geval tot zorgvuldig handelen. Maar de wet zou niet zo geïnterpreteerd mogen worden dat alleen oorspronkelijke architecten nog gevraagd mogen worden voor verbouwingen (en in de praktijk gebeurt dat ook niet).

In het uiterste geval zou een rechter moeten oordelen over een geschil m.b.t. een renovatie. Het auteursrecht speelt daarbij een belangrijke rol. Een zorgvuldig proces zal ongetwijfeld van belang zijn bij een dergelijk geschil. De rechter zal bij zo'n conflict, waarbij het auteursrecht als argument wordt

aangedragen, waarschijnlijk ook meewegen of het betreffende gebouw belangrijk is voor de architectuur in het algemeen en voor het werk van de betreffende architect. Daarvoor zal de rechter bij een dergelijk geschil deskundige hulp moeten inroepen. De geïnterviewden vonden dat er onvoldoende jurisprudentie is om de precieze consequenties van de Auteurswet bij renovaties te kunnen beoordelen. Mevrouw Chao-Duivis wijst op Rb. Breda (k.g.) 1 en 18 maart 1994, BR 1995, blz. 437, Hof Amsterdam 10 juli 2007, zaaknummer 200.093.967/01, ECLI:NL:GHAMS:2012:BX3145 en naar de rechtspraak die gevormd is.

Het ontbreken van duidelijke jurisprudentie over het auteursrecht bij renovaties wordt door de geïnterviewden verklaard door o.a. de gedragsregels van de BNA, de kosten van een rechtszaak en de wens bij partijen om een eventueel conflict door middel van een goede dialoog op te lossen. De heer Boots formuleert dit als volgt: "Als er toch problemen over het auteursrecht zijn, adviseert de NVTL het probleem constructief op te lossen. Dit kan bijvoorbeeld door middel van een bemiddelingsgesprek. Als het overleg niet leidt tot een oplossing kan de NVTL helpen bij het vinden van een advocaat, die gespecialiseerd is in auteursrecht. Maar de ervaring leert dat de procedures weinig kans op succes hebben en veel geld kosten". De heer Boots voegt daaraan toe de discussie over het auteursrecht voor tuin- en landschapsarchitecten relatief wat lastiger is. Voor landschappelijke ontwerpen geldt immers dat ze per definitie in zekere mate transformeerbaar zijn. Ook zonder grotere ingrepen transformeert het landschap in de loop der tijd 'vanzelf'.

Uit jurisprudentie blijkt wel dat een architect zich niet kan beroepen op het auteursrecht als het gaat om sloop van een gebouw; het is 'redelijk' om een gebouw te slopen als het niet meer voldoet. Zie de jurisprudentie over het Wavin-kantoor te Zwolle, ontworpen door de architect Evert Jelles.

Aanvankelijk was de Auteurswet een effectief middel. Volgens de heer Jansma is de wettelijke regeling rond het auteursrecht in formele zin te streng gebleken. Als een architect beroep doet op zijn auteursrecht, kan er in principe niets meer gewijzigd worden zonder zijn medewerking. Doordat enkele architecten hier in het verleden erg stringent mee om gingen, is er volgens hem nu een soort tegengestelde ontwikkeling ontstaan. Verschillende geïnterviewden (de heer Boots, de heer Jansma, de heer Sarafopoulos) ervaren dat professionele opdrachtgevers nu vragen (contractueel vastgelegd) om het auteursrecht van architect naar opdrachtgever over te dragen. Dit is echter niet in overeenstemming met de Auteurswet en de DNR2011. Architecten zien zich genoodzaakt hieraan mee te werken om de opdracht te krijgen/behouden. Maar de Auteurswet regelt dat ontwerpers, zelfs als ze afstand doen van hun recht, toch altijd de rechten houden, zoals vermeld in artikel 25 van de Auteurswet. Het zou echter ook niet goed zijn om de Auteurswet al te rigide te willen hanteren. Ook hier moet altijd uitgegaan worden van redelijkheid en de wil (mogelijke) problemen praktisch op te lossen. Een voorbeeld hiervan is het gebruik van foto's van een gebouw; het zou overdreven zijn als alleen de architect foto's mag gebruiken.

Artikel 37 (1) van de Auteurswet geeft aan: "Het auteursrecht vervalt door verloop van 70 jaren, te rekenen van de 1e januari van het jaar, volgende op het sterfjaar van de maker".

De termijn van 70 jaar ligt sinds 1995 in de Auteurswet vast. Deze termijn is het gevolg van een Europese Richtlijn uit 1993 die aan de EU-landen voorschreef om het auteursrecht op 70 jaar na overlijden vast te stellen. Die termijn stond tot 1995 in Nederland op 50 jaar. Er is bij de geïnterviewden geen begrip voor de duur van het auteursrecht. De heer Jansma: "Eigenlijk is er maar een relevante termijn/moment en dat is de oplevering. Na oplevering (en alles wat bij de afronding van een project komt kijken) heeft de opdrachtgever in principe de vrijheid om met elk andere architect verder te gaan. De wettelijk genoemde termijn gekoppeld aan het overlijden is bizar; als er toch een termijn gesteld zou moeten worden, dan zou koppeling aan oplevermoment veel logischer zijn".

Mevrouw Van Thiel: "Als een nieuwbouwproject goed verlopen is, is het redelijk om de architect voor wijzigingen snel na de oplevering weer in te schakelen. De gewenste wijzigingen hoeven immers geen fout van de architect te zijn, ze kunnen ook voortkomen uit gewijzigde gebruikerswensen. De architect dient de gelegenheid te krijgen om eventuele problemen zelf op te lossen. Als er bij het project veel rottigheid/ruzie geweest is, is dit minder vanzelfsprekend. Als het gebouw er al lang staat, is dit echter niet meer logisch. De precieze termijn waarin het logisch is om de oorspronkelijke architect de verbouwing te laten doen, is niet aan te geven; de termijn is in grijs gebied".

Enkele geïnterviewden wijzen op het mogelijke dilemma bij wie de auteursrechten nu feitelijk liggen, bij het architectenbureau of bij een afzonderlijke architect. Normaal gesproken is een architectonisch ontwerp een resultaat van een team en zou het auteursrecht bij het team moeten liggen. En wat is de consequentie als een bureau splitst of als een van de architecten zou overlijden? De heer Jansma vindt dat dit soort dilemma's privaatrechtelijk opgelost moeten worden tussen de betrokkenen zelf.

De Auteurswet is een publiekrechtelijk recht dat zaken van individuele architecten regelt. De Auteurswet heeft niet als doel om het maatschappelijk belang te dienen. Met name de heer Sarafopoulos benadrukt ook het algemene belang van architectuur: "Het is de geest van Nederland dat de dialoog op architectonisch vlak gezocht wordt. Het debat moet gevoerd worden. We moeten de architectuur leren waarderen en dus begrijpen wat de architect voor kenmerkende elementen in een gebouw heeft verwerkt; zijn/haar grote gedachte, de lijnen van het gebouw, het ritme, kortom; de kernwaarden. Met die kennis kan ook beter beoordeeld worden of toevoegingen aan een gebouw passen binnen de kernwaarden van het gebouw. De waarde van architectonische esthetiek zou niet via het auteursrechten uitgevochten moeten worden. Als de discussie gevoerd moet worden via het Auteursrecht, betekent dit dat de dialoog ontbreekt en dat er een mogelijk een conflict is tussen het maatschappelijk belang van architectuur en privaatrechtelijke zaken. De verdediging van het maatschappelijke en culturele belang van architectuur is nu te veel teruggetreden". In hoofdstuk 5 komen we hierop terug.

4 Wet op de Architectentitel en de Gedragsregels van de BNA

Indien de door opdrachtgever verlangde offerte betrekking heeft op een door een derde ontworpen werk dan wel op werkzaamheden die een derde heeft gestaakt en welke blijkens de offerte dienen te worden hervat, verplicht artikel 27aa van de Wet op de Architectentitel (WAT) de architect in dat geval de opdrachtgever te informeren over diens rechten en plichten jegens deze derde.

Deze rechten en plichten worden nader uitgewerkt in artikel 5 van de gedragsregels van de Koninklijke Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandse Architecten BNA. De gedragsregels van de BNA schrijven voor: "De architect die een opdracht verkrijgt tot het wijzigen van een gebouw, geeft, alvorens met de werkzaamheden aan te vangen, de oorspronkelijke architect de gelegenheid tot overleg over deze wijzigingen. De oorspronkelijke architect zal zich niet tegen de opdracht verzetten, onverlet al zijn rechten" (BNA, Gedragsregels, Artikel 5.3, 2006). Zie verder ook bijlage 1 (achtergrondinformatie).

De gedragsregels werden door alle geïnterviewden gewaardeerd. Er werd ook gezegd dat deze 'regel' een logische uitwerking van professioneel werken door architecten is. De nieuwe architect behoort gewoon professioneel in dialoog te gaan met de oorspronkelijke architect om het gebouw uitgebreider te leren kennen. Het zou een professionele 'gewoonte' moeten zijn om overleg te voeren, maar zou geen verplichting, vastgelegd in regels of wetten, moeten zijn.

De gedragsregels worden ook logisch gevonden omdat ze ervoor zorgen dat er ruimte ontstaat voor nieuwe architecten. De oorspronkelijke architect is immers niet de enige die met de verbouw van een gebouw om kan gaan of per definitie de beste architect voor een verbouwing. Andere architecten zijn wellicht zelfs beter geschikt, o.a. als gevolg van specifieke gebruikerswensen, technische wensen of gewoon omdat een 'frisse wind' welkom is.

Naast deze waardering waren er ook wel wat kanttekeningen:

- Meer in het algemeen zijn gedragsregels rechtens niet afdwingbaar.
- Ze zijn niet van toepassing op architecten die geen lid zijn van-BNA- en buitenlandse architecten.
- De regel dat er overleg moet zijn met de oorspronkelijke architect, zegt niets over het resultaat van dat overleg. De nieuwe partij moet wel de vrijheid hebben om een eigen gezicht aan het gebouw te geven, gebaseerd op o.a. de vraag van gebruikers, nieuwe materialen, eigen visie en inzichten, etc.
- De gedragsregel helpt niet om een maatschappelijk belang te handhaven. Het is geen instrument om iets negatiefs te kunnen voorkomen (Sarafopoulos). Als uit plannen voor een verbouwing blijkt dat kernkwaliteiten van architectuur dreigen te worden aangetast, is het auteursrecht wel een mogelijk instrument voor een architect om dit te voorkomen. Andere 'instrumenten' zijn de Welstandscommissie, die het maatschappelijk belang kan beoordelen, en de mogelijkheid voor de gemeente om een gebouw als vervroegd monument te verklaren (zie verder paragraaf 5).

De geïnterviewden wijzen vooral op het belang van een goede dialoog om eventuele latere problemen te voorkomen. De oorspronkelijke architect moet kunnen aangeven wat de kernkwaliteiten zijn, zodat

de nieuwe architect daar weet van heeft. Ook de BNA vindt dat de oorspronkelijke architect betrokken moet worden bij een verbouwing, in de vorm van dialoog of door inschakeling als adviseur. De architectonische dialoog vergt een goede analyse van het gebouw. Een vakman herkent de essentie en kan die vertalen. Een andere invulling van een gebouw moet altijd mogelijk zijn, maar dat kan ook met behoud van kernkwaliteiten. Denk daarbij o.a. aan de ritmiek van de stedelijke omgeving, lichtinval, routes, etc. Bij dit soort verbouwingen hoeft niet gestreefd te worden naar consensus tussen de twee verschillende betrokken architecten, maar goed overleg leidt er normaal gesproken toe dat oorspronkelijk kernkwaliteiten behouden blijven.

De heer Sarafopoulos noemt hierbij ook een mooi voorbeeld: "De Architecten Cie heeft o.a. een zaak gehad bij de verbouwing van het hoofdkantoor van Essent in Den Bosch. Het voormalige PNEM-gebouw (ontworpen door C. de Bever, 1956) is uitgebreid en gerenoveerd door aan de achterzijde van het kasteelachtige gebouw nieuwe vleugels te plaatsen. Hoewel hierdoor de omvang en organisatie van het complex drastisch zijn veranderd, vormen oud en nieuw door subtiele overeenkomsten in schaal, vormtaal en dakopbouw toch een harmonieus geheel. Een hoofdstraat verbindt de vleugels met het oorspronkelijke gebouw en ontsluit de kantoorruimtes en collectieve functies. De achterneven van de oorspronkelijke architect waren aanvankelijk ontstemd over de verbouwingsplannen. Maar in een goede dialoog is door de Architecten Cie getoond dat de kernkwaliteiten van het gebouw behouden zijn. De verbouwing is bovendien zodanig ontworpen dat de toevoegingen in principe zelfs weer geheel te verwijderen zijn. Door die goede dialoog ontstond er begrip voor elkaar."

Een vorm om de oorspronkelijke architect bij de verbouwing te betrekken is de "Waardestelling", zoals die bij het RVB wordt gehanteerd. Het RVB maakt bij de start van een (grotere) verbouwing een zogenaamde "Waardestelling"; een document waarin allerlei relevante zaken m.b.t. het gebouw overzichtelijk worden weergegeven. Deze waardestelling bevat allerlei relevante informatie over diverse aspecten van het gebouw, zoals enige bouwhistorisch onderzoek, betekenis van het gebouw in de omgeving, kernkwaliteiten/concepten van het gebouw en betekenis van het gebouw in de architectuurwereld. Het RVB schakelt hiervoor een onafhankelijke extern deskundige in. Het opstellen van de waardestelling gebeurt in goed overleg met het RVB, die daarbij zelf ook deskundigheid inbrengt. De waardestelling maakt deel uit van de voorbereiding van het gehele PPS-proces; een voorbereiding die vaak 1 tot 2 jaar kan duren.

Indien mogelijk wordt ook de oorspronkelijk architect gevraagd om mee te werken aan deze waardestelling. Een goede 'uitvraag' bij de oorspronkelijk architect biedt inzicht in de oorspronkelijke bedoelingen en waarden van het gebouw. Slechts in een enkel geval weigert de oorspronkelijke architect zijn/haar medewerking. Een mogelijke reden voor een dergelijke weigering is de wens van de architect om (als enige) gevraagd te worden voor de renovatie; maar zijn dit dan zorgen over de architectuur van het gebouw of de wens om de opdracht te krijgen?

Een voorbeeld van een dergelijke waardestelling (dat te vinden is op internet) betreft 'Bouwhistorische rapportage en waardestelling Rijnstraat 8 te Den Haag (december 2011)(zie: [http://www.rgd.nl/fileadmin/redactie/Onderwerpen/De gebouwen/Rijnstraat 8/Bouwhistorische rapportage en waardestelling Rijnstraat 8.pdf](http://www.rgd.nl/fileadmin/redactie/Onderwerpen/De_gebouwen/Rijnstraat_8/Bouwhistorische_rapportage_en_waardestelling_Rijnstraat_8.pdf))

Het RVB dient opdrachten boven een bepaalde waarde openbaar aan te besteden. Indien een Waardestelling is gemaakt, maakt deze deel uit van de informatie t.b.v. de aanbesteding. Bij de aanbesteding maken de architecten plannen, waarbij ze elk op eigen wijze reageren op de informatie uit onder meer de Waardestelling. De oorspronkelijke architect bepaalt zelf of hij/zij aan de aanbesteding wil meedoen. Hij/zij heeft daarbij geen rechten op de opdracht. Hij/zij heeft ook geen grotere kans dan andere architecten om de opdracht gegund te krijgen, ook al heeft hij het destijds het ontwerp gemaakt van het gebouw dat er al staat; alle andere architecten kunnen het gebouw ook bekijken en

beoordelen en krijgen dezelfde informatie. Daarmee ontstaat in principe een gelijkwaardige situatie voor 'nieuwe' architecten ten opzichte van de oorspronkelijke architect

5 Rol van de Welstandscommissie

In het voorgaande is ingegaan op de Auteurswet en de gedragsregels van de BNA. Maar in de praktijk zijn ook publiekrechtelijke instrumenten, regels en normen relevant bij verbouwingen.

Bij een renovatie van ene gebouw is volgens de heer Sarafopoulos niet alleen het auteursrecht van belang, maar zijn er ook publiekrechtelijke opties van belang om de architectuur te 'bewaken':

- Het advies van de Welstandscommissie;
- Benoemen van een vervroegd monument;

De heer Sarafopoulos ging vooral in op esthetiek als kernkwaliteit van de Nederlandse architectuur. "Privaatrechtelijk en publiekrechtelijk zijn in Nederland goed verweven; een van de redenen waarom de Nederlandse architectuur die unieke kwaliteiten heeft. De esthetiek van architectuur is van algemeen belang, dus niet alleen het individuele belang van een architect. Waarom zou een individueel architect als enige zich moeten inzetten om een stadsbeeld te handhaven? De gemeente, of een stedenbouwkundige dienst of een Welstandcommissie zou het architectonisch belang voor de gemeenschap moeten beoordelen". Volgens hem wordt het algemeen belang van architectuur in Nederland in de praktijk vooral bewaakt door Welstandcommissies.

In de nieuwe Woningwet ligt de verantwoording voor welstand bij de gemeenten. Als een gemeente welstandstoezicht wil uitoefen is de gemeente verplicht om toetsingscriteria vast te stellen. In de Woningwet, afdeling 3, artikel 12A, is beschreven: 'De gemeenteraad stelt een welstandsnota vast, inhoudende beleidsregels waarin in ieder geval de criteria zijn opgenomen die het bevoegd gezag toepast bij de beoordeling'. De gemeenten gaan hier verschillend mee om. Niet elke gemeente heeft welstandsbeleid. En sommige Welstandscommissies zijn strenger dan andere. Dat verschil wordt mede bepaald door het belang dat aan een stadsbeeld en architectuur wordt gehecht.

De heer Jansma vult de heer Sarafopoulos aan door te stellen dat een gebouw na oplevering van de samenleving is en niet van de architect. De samenleving heeft dan wel de zorg voor een soort kwaliteitsborging. In de praktijk ligt deze zorg vooral bij de Welstandscommissie, die kan toetsen of een verbouwing wel in lijn is met wat passend is bij (kernkwaliteiten van) gebouw en omgeving. Zij zijn daarmee verantwoordelijk voor een soort basic kwaliteitscontrole. Volgens hem moet er altijd een zekere basic-bewaking blijven over het (ontwerp van het) gebouw; of de oorspronkelijk architect is de beheerder van de kwaliteit van een gebouw of Welstand. Misschien moeten architecten accepteren dat er bij verbouwingen grote vrijheid bestaat bij nieuwe architecten, maar dit kan niet Welstandsvrij.

De heer Van Marrelo relateert het belang van de Welstandscommissie: "Als de Welstandscommissie haar werk goed zou doen, zou dit een goede bewaking zijn van de architectonische waarden. De Welstandscommissies hebben die taak vanuit het algemeen belang, de maatschappij. Maar het zou ook niet goed zijn om bij verbouwing van gebouwen alleen te vertrouwen op het oordeel van de Welstandscommissies. De Welstandscommissies bestaan uit slechts enkele leden en veelal missen voldoende vastgelegde kaders om architectuur van een bestaand project te kunnen beoordelen".

De heer Sarafopoulos Bij een deel van de verbouwingen is geen architect betrokken, maar wordt het aan een bouwkundig bureau en/of aannemer overgelaten; dan is er al helemaal geen garantie dat de lijnen van het oorspronkelijk ontwerp bewaakt worden. Soms komen de problemen bij een verbou-

wing pas aan de orde als de Welstandscommissie het ontwerp van de verbouwing niet goedkeurt, bijvoorbeeld omdat de Welstandscommissie oordeelt dat de verbouwing niet in lijn met het oorspronkelijk ontwerp is. In zo'n geval wordt de oorspronkelijke architect soms alsnog om hulp gevraagd om het plan aan te passen.

6 De Europese aanbestedingsregels

De Aanbestedingswet uit 2012 regelt de wijze van aanbesteden. Het RVB besteedt in beginsel Europees aan.

Als er Europees wordt aanbesteed, betekent dit ook dat alle architecten mee kunnen doen, d.w.z. dat de oorspronkelijke architect geen voorkeurspositie heeft. De mogelijke wens van een oorspronkelijke architect om als enige betrokken te worden bij een verbouwing van een 'eigen' gebouw is strijdig met de Europese aanbestedingsregels. Alleen in bijzondere gevallen kan afgeweken worden van die aanbestedingsregels.

De vraag is of een oorspronkelijk architect zich kan verzetten tegen een openbare aanbesteding. Hij/zij zou zich dan zou kunnen beroepen op de Auteurswet. De architect zou dan kunnen aanvoeren dat voor het betreffende project de onderhandelingsprocedure zonder aankondiging kan worden toegepast omdat de overheidsopdracht om artistieke redenen slechts aan een bepaalde ondernemer kan worden toevertrouwd.

De aanbestedingswet laat inderdaad enige ruimte voor uitzonderingen.

"Artikel 2.32 sub b Aanbestedingswet 2012 bepaalt dat wanneer de overheidsopdracht om technische of artistieke redenen of om redenen van bescherming van uitsluitende rechten slechts aan een bepaalde ondernemer kan worden toevertrouwd, een procedure van gunning door onderhandeling zónder voorafgaande bekendmaking mogelijk is" (bron: <http://www.pianoo.nl/over-pianoo/vakgroepen/vakgroep-aanbestedingsrecht/visie-7-aanbesteden-van-unieke-leveringen-diensten-werken>). Meer informatie over onderhandse gunning is onder meer te vinden bij: http://www.europeseaanbestedingen.eu/europeseaanbestedingen/europese_aanbesteding/aanbestedingsprocedures/onderhandelingsprocedure_zonder_voorafgaande_aankondiging.

Het RVB kan derhalve bij een renovatie ervoor kiezen om geen Europese aanbesteding te houden, maar gebruik te maken van deze 'uitzonderingspositie'. Volgens mevrouw Schooten is een dergelijke uitzondering wellicht ook mogelijk als het project een sterk repeterend karakter heeft, bijvoorbeeld een uitbreiding door middel van een gelijke toren als er al staat.

Maar zoals het woord feitelijk al zegt, kan er niet te snel worden aangenomen dat er sprake is van een uitzonderingsgrond.

Discussie is dan wel noodzakelijk over de objectiviteit van de 'uitzonderingsregel'. Wanneer is er sprake van artistieke redenen om te kiezen voor een bepaalde architect en op grond van welke criteria? Is dit te objectiveren en zo ja hoe? Bij het RVB geeft de Rijksbouwmeester advies over de keuze om gebruik te maken van de uitzonderingsmogelijkheid bij Europese aanbesteding. Er is nu nog weinig jurisprudentie over dit soort situaties.

Het is wenselijk als er meer duidelijkheid kwam over de uitzonderingsregel in relatie tot het auteursrecht. Duidelijkheid kan overigens ook een beperking tot gevolg hebben gezien het standpunt van de minister van Economische Zaken (zie het Kamerstuk Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2007-2008, 30501, nr.28; <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30501-28.html>).

We raden het RVB aan deze uitzonderingsregel uit te werken.

En zoals de heer Van Marrelo aangeeft; misschien wordt er te moeilijk gedaan over de uitzonderingsregel. "Er is nog nooit door architecten bezwaar gemaakt tegen projecten waarbij afgeweken wordt van de Europese aanbestedingsregels, d.w.z. waar direct een architect gekozen is".

Er was bij de geïnterviewden ook wel enige kritiek op de Europese aanbesteding. In het verleden kon het RVB meer richting geven aan de keuze van architecten. Zij kon bijvoorbeeld bepaalde architecten uitnodigen. Als gevolg van het Europees aanbesteden kan dit niet meer; nu kan in principe iedereen zich melden om deel te nemen aan de aanbesteding van een project.

De heer Sarafopoulos merkt in de praktijk dat de Europese aanbestedingsregels in Nederland nu veel te eng worden uitgewerkt. Europees aanbesteden is een onhandig moloch geworden; veel te juridisch ingestoken. Na de aanbesteding kan er alsnog vervelende discussie komen over wijzigingen in het ontwerp. Volgens de heer Sarafopoulos heeft dit als consequentie dat men nu in Nederland overal naar uitwegen zoekt om deze aanbestedingsregels te ontduiken.

7 Conclusies en aanbevelingen

De problematiek ten aanzien van het auteursrecht van architecten bij verbouwingen is zeer relevant. De nadruk in de bouw komt immers steeds meer te liggen op verbouwingen van bestaande gebouwen. Eventuele juridische procedures door de oorspronkelijke architecten zijn heel vervelend, omdat ze tot forse vertraging kunnen leiden.

Uit de gesprekken komt naar voren dat het onderwerp 'auteursrecht' duidelijk leeft bij architecten. Zo zijn er o.a. bij de BNA en NVTL discussies over dit onderwerp geweest. In het Tijdschrift voor Bouwrecht (TBR 2013/109) heeft prof.mr.de. M.A.B Chao-Duivis verslag gedaan van een expertmeeting op 23 april 2013 over het auteursrecht van architecten. Er was op deze expertmeeting stevige discussie over een aantal stellingen over dit onderwerp, o.a. over de duur waarop een architect zich zou mogen verzetten tegen 'wijziging of aantasting' van zijn werk.

Uit de gesprekken met betrokkenen blijkt dat eigenlijk niemand bij renovaties zit te wachten op juridische procedures; ze zijn kostbaar, leiden tot imagoschade, leiden tot vertragingen en het resultaat is onzeker. Om die reden zijn juridische procedures tot op heden zeldzaam. Dit heeft overigens als 'nadeel' dat er volgens de betrokkenen tot op heden weinig jurisprudentie is. Die jurisprudentie wordt bijvoorbeeld gemist als het gaat om het hanteren van 'uitzonderingen' ten aanzien van Europees aanbesteden.

In de praktijk is de Auteurswet weliswaar een juridische stok achter de deur, maar andere regels en instrumenten vormen belangrijke kaders voor de processen met betrekking tot de verbouwingen van gebouwen. Dit betreft dan met name de Europese aanbestedingsregels, de Wet op de Architectentitel (WAT), de gedragsregels van de BNA en de Welstandscommissies. Dergelijke regels en instrumenten zijn relevante aanvullingen op het al te letterlijk nemen van de Auteurswet. Ze bieden mogelijkheden en verplichtingen om juist ook andere architecten in het proces (mede) te betrekken.

Aan alle geïnterviewden is gevraagd of er wijziging van de regels zelf gewenst is. In het algemeen wordt dat niet nodig gevonden. Verbetering van de regels is wellicht aan de orde als het gaat om:

- de duur van het persoonlijkheidsrecht. Het persoonlijkheidsrecht heeft betrekking op een periode tot 70 jaar na de dood van de architect (Auteurswet, artikel 37, 1). Hoewel de betrokkenen deze periode van 70 jaar allemaal ongewenst vinden, is deze het gevolg van een Europese Richtlijn uit 1993 die aan de EU-landen voorschreef om het auteursrecht op 70 jaar na overlijden vast te stellen.

Discussie zal aan de orde kunnen zijn bij specifieke gevallen, zoals over:

- bij wie het auteursrecht ligt in het geval dat een architect van een gebouw weggaat bij het bureau dat aan de wieg stond van het oorspronkelijke gebouw; bij het architectenbureau of de architect? Is het de architect alleen of in combinatie met de mensen die bij het bureau werkten die tot het ontwerp zijn gekomen?
- de objectiviteit van de 'uitzonderingsregel' m.b.t. Europees aanbesteden. Wanneer is er sprake van artistieke redenen om te kiezen voor een bepaalde architect? Is dit te objectiveren en zo ja hoe? Een 'uitzondering' kan natuurlijk ook niet te vaak toegepast worden, want anders is het geen uitzondering meer. Ten aanzien van de aanbestedingswet zouden de uitzonderingen duidelijker mogen zijn.

Conclusies

Uit de gesprekken blijkt dat er in het algemeen grote tevredenheid is over de het geheel aan huidige regels. De Auteurswet heeft een belangrijke functie, vooral als waarschuwing en stok achter de deur. Het kan nooit de bedoeling zijn om iemand anders werk te verminken of om de goede naam van een oorspronkelijk architect nadeel toe te brengen. De regels betekenen dat de architect ook bepaalde rechten houdt; het zou niet goed zijn als opdrachtgevers het gehele auteursrecht overnemen. Er is, wat betreft deze betrokkenen, geen aanleiding om te gaan sleutelen aan de Auteurswet. De Auteurswet dwingt daarmee in ieder geval tot zorgvuldig handelen. Die voorzichtigheid ten aanzien van auteursrechten heeft als keerzijde dat professionele opdrachtgevers nu bij nieuwbouw vaak een afstandsverklaring van het auteursrecht aan de architect vragen. En bij kleine projecten proberen bouwers dit soort problemen te voorkomen door architecten niet erbij te betrekken (cataloguswoningen). Juridisch is een dergelijke afstandsverklaring overigens niet waterdicht, want de architect houdt persoonlijkheidsrechten (Auteurswet, artikel 25, lid c).

We kunnen derhalve concluderen dat de huidige wetgeving t.a.v. het auteursrecht bij renovaties in grote lijnen prima voldoet.

'Zorgvuldig handelen' is een vaak gehoord item als het gaat om deze problematiek. De geïnterviewden vinden dit allen de belangrijkste leidraad. Als er zorgvuldig gehandeld wordt door beide partijen, valt er immers met de huidige regels goed om te gaan. Dit zorgvuldig handelen betekent dat er professioneel met verbouwingen moet worden omgegaan; een gedegen proces, waarbij er onder meer inzicht moet ontstaan in de kernwaarden van het oorspronkelijk ontwerp, bij voorkeur door overleg met de oorspronkelijke architect. Professioneel handelen betekent echter ook dat er niet alleen gekeken moet worden naar de kernwaarden van het gebouw, maar dat er ook gehandeld moet kunnen worden op basis van nieuwe gebruikerswensen, nieuwe regelgeving, inzichten van de nieuwe architecten, etc. De "waardestelling" van het RVB worden regelmatig genoemd als goed onderdeel van een zorgvuldig proces. In deze "waardestelling" wordt, vaak door een ingehuurde deskundige adviseur, onderzoek gedaan naar de relevante betekenis van een gebouw. Het is aan te bevelen dergelijke zorgvuldige processen altijd toe te passen bij renovatieprojecten.

Aanbevelingen

Het is wel denkbaar dat er een soort aanvullend renovatieprotocol nodig is, zodat voor iedereen duidelijk is welke eenduidige werkwijze wordt gehanteerd. In dit verband is de Waardestelling van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) een paar keer als mooi voorbeeld genoemd, dat wellicht breder toepasbaar verklaard zou moeten worden.

Op basis van deze verkenning is het aan te bevelen dat (ook) het Rijksvastgoedbedrijf (tot 1 juli 2014, de Rijksgebouwendienst) duidelijker maakt wat zij zelf als 'uitzonderingsregel', gerelateerd aan artistieke redenen, ziet; in welke gevallen zal het RVB bij renovatie niet Europees aanbesteden en kiezen voor de oorspronkelijke architect?

Het RVB zou haar eigen procedures m.b.t. waardestelling en de spelregels over de wijze van omgang met auteurswet wat inzichtelijker kunnen maken op de website van het RVB.

Verder is het aan te bevelen om als vervolgonderzoek de bestaande jurisprudentie gedegen te analyseren en te kijken naar Europese regelgeving en ervaringen op dit gebied.

Tenslotte

We willen graag nogmaals benadrukken dat dit een 'verkenning' betreft van het onderwerp om te kunnen beoordelen of er aanleiding is voor verder onderzoek. De gevoeligheid van dit onderwerp is tijdens deze verkenning zeker duidelijk geworden. Het RVB zelf ervaart die gevoeligheden concreet bij

enkele lopende projecten, waarbij juridische procedures niet ondenkbaar zijn; deze projecten kunnen aanleiding vormen voor verder verdieping van dit onderwerp

Bijlage A **Enige achtergrondinformatie**

Auteurswet

De Auteurswet is de wet die in Nederland het auteursrecht regelt. De wet werd aangenomen op 23 september 1912; ze kwam in de plaats van de oudere Auteurswet 1881 en is sindsdien meermalen gewijzigd. De wet regelt ook de zogenoemde persoonlijkheidsrechten.

Artikel 25

1. De maker van een werk heeft, zelfs nadat hij zijn auteursrecht heeft overgedragen, de volgende rechten:
 - a. het recht zich te verzetten tegen openbaarmaking van het werk zonder vermelding van zijn naam of andere aanduiding als maker, tenzij het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid;
 - b. het recht zich te verzetten tegen de openbaarmaking van het werk onder een andere naam dan de zijne, alsmede tegen het aanbrengen van enige wijziging in de benaming van het werk of in de aanduiding van de maker, voor zover deze op of in het werk voorkomen, dan wel in verband daarmee zijn openbaar gemaakt;
 - c. het recht zich te verzetten tegen elke andere wijziging in het werk, tenzij deze wijziging van zodanige aard is, dat het verzet zou zijn in strijd met de redelijkheid;
 - d. het recht zich te verzetten tegen elke misvorming, verminking of andere aantasting van het werk, welke nadeel zou kunnen toebrengen aan de eer of de naam van de maker of aan zijn waarde in deze hoedanigheid.
2. De in het eerste lid genoemde rechten komen, na het overlijden van de maker tot aan het vervallen van het auteursrecht, toe aan de door de maker bij uiterste wilsbeschikking aangewezen.
3. Van het recht, in het eerste lid, onder a genoemd kan afstand worden gedaan. Van de rechten onder b en c genoemd kan afstand worden gedaan voor zover het wijzigingen in het werk of in de benaming daarvan betreft.
4. Heeft de maker van het werk het auteursrecht overgedragen dan blijft hij bevoegd in het werk zodanige wijzigingen aan te brengen als hem naar de regels van het maatschappelijk verkeer te goeder trouw vrijstaan. Zolang het auteursrecht voortduurt komt gelijke bevoegdheid toe aan de door de maker bij uiterste wilsbeschikking aangewezen, als redelijkerwijs aannemelijk is, dat ook de maker die wijzigingen zou hebben goedgekeurd.

Wet op de Architectentitel (artikel 27aa)

Degene die is ingeschreven in het register informeert de persoon die hem een offerte vraagt over zijn relevante deskundigheid en vakbekwaamheid, met inbegrip van zijn bij- en nascholingsactiviteiten, de dekking van de door hem te verrichten werkzaamheden door een beroepsaansprakelijkheidsverzekering, diens rechten en plichten jegens hem als opdrachtgever en de borging daarvan, alsmede over diens rechten en plichten jegens een derde, ingeval die derde het werk heeft ontworpen waarop de offerte betrekking heeft of werkzaamheden heeft gestaakt die blijkens de offerte dienen te worden hervat.

Gedragsregels BNA (artikel 5)

Artikel 5. COLLEGA'S

1. De architect respecteert en erkent de rechten en plichten van en tussen de collega's die voortvloeien uit wetgeving, de statuten van de BNA en deze gedragsregels.
2. De architect gaat na, alvorens de opdracht te aanvaarden, of deze dezelfde is als de opdracht die eerder aan een collega is verstrekt. Indien dit het geval is, treedt de opvolgende architect in overleg met de collega teneinde vast te stellen of de opdracht rechtsgeldig is beëindigd. De opvolgende architect is vrij in het nemen van de beslissing van de aanvaarding van de opdracht.
3. De architect die een opdracht verkrijgt tot het wijzigen van een gebouw, geeft, alvorens met de werkzaamheden aan te vangen, de oorspronkelijke architect de gelegenheid tot overleg over deze wijzigingen. De oorspronkelijke architect zal zich niet tegen de opdracht verzetten, onverlet al zijn rechten.
4. De architect geeft erkenning aan het aandeel dat de collega('s) en medewerker(s) in het ontwerp hebben gehad.

De Nieuwe Regeling 2011

De Nieuwe Regeling 2011 (DNR 2011) beslaat de algemene branchevoorwaarden voor ontwerpen, adviseren en organiseren voor de gebouwde omgeving voor opdrachtgever en -nemer. Bij het opstellen van deze algemene voorwaarden is een goede afweging van belangen gemaakt. Ook de beroepsaansprakelijkheidsverzekering van de architect is afgestemd op de algemene voorwaarden in de DNR. De DNR is een gezamenlijk initiatief van de Bond van Nederlandse Architecten (BNA) en NIngenieurs. In 2005 is de DNR voor het eerst uitgebracht, onder de noemer DNR 2005. In 2011 is een herziening van de regeling uitgebracht, de DNR 2011. De verschillen tussen de regeling uit 2005 en de regeling uit 2011 zijn op een rijtje gezet in de "Tekstvergelijking DNR 2005-2011".

Bron: <http://www.nlingenieurs.nl/downloads/dnr-2011/>

Bron: <http://www.bna.nl/Vind-Architecten/Contractvorming/DNR>

Bijlage B **Geraadpleegde deskundigen:**

Het Rijksvastgoedbedrijf (RVB)
Marina Schooten
Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag

Het Rijksvastgoedbedrijf (RVB)
Charles van Marrelo
Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag

BNA
Nelleke van Thiel
beleidsmedewerker juridische zaken
Koninklijke Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst
Bond van Nederlandse Architecten BNA
Royal Institute of Dutch Architects
Jollemanhof 14 Amsterdam

De Nederlandse Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitectuur (NVTL).
Frans Boots (voorzitter)
Jollemanhof 14
1019 GW Amsterdam

Zwarts & Jansma Architecten
Rein Jansma (directeur)
Pedro de Medinalaan 7
1086 XK Amsterdam

Sarafopoulos Architects
Oresti Sarafopoulos
Keizersgracht 126
1015 CW, Amsterdam
(tot voor kort werkzaam bij de Architecten Cie)

Bijlage C **Twee voorbeelden van gebouwen waar discussie over het auteursrecht aan de orde was.**

Prinsenpark Rotterdam

De door de heer Boots genoemde case is hieronder (met dank aan internet) uitgewerkt:

De gemeente Rotterdam wil in het Prinsenpark een woontoren bouwen, de Berninitoren. De bewoners zijn hierop tegen en organiseerden zich in de Stichting Spaar het Prinsenpark om hun bezwaren kenbaar te maken. Zij uitten, samen met Bureau B+B Stedebouw en Landschapsarchitectuur, hun bezwaren bij de relevante beslisorganen, zoals gemeenteraad. In onderstaande tekst is de discussie in de gemeenteraad over het auteursrecht t.a.v. het park weergegeven.

Onderstaande tekst is overgenomen uit de stukken die behoren bij de gemeenteraadsvergadering over aanpassing van het bestemmingsplan 'Bramanteplein e.o.' (27-11-2012)

C.1 Intellectueel eigendom

Samenvatting van de zienswijze

Gesteld wordt dat het intellectueel eigendom van het ontwerp voor het park berust bij Bureau B+B. Destijds was dat in alle contracten zo geregeld. Derhalve is het plan voorgelegd aan Croon Davidovich Advocaten, specialist op het gebied van Intellectueel Eigendomsrecht. Zij zijn van mening dat het bouwplan een dusdanig grote invloed heeft op het park dat inderdaad sprake is van 'een grove' schending van het intellectueel eigendomsrecht. Vanuit deze perceptie mag het uitvoeren van het bouwplan niet zonder toestemming van de eigenaar van het intellectueel eigendom. B+B geeft aan niet meteen een juridisch gevecht te willen aangaan, maar graag in overleg met de initiatiefnemer tot een voor alle partijen bevredigende oplossing te komen.

Reactie

Op grond van artikel 10 van de Auteurswet is een ontwerp een werk waarop auteursrecht bestaat. Naast het in artikel 1 Auteurswet bedoelde exploitatierecht van de architect (dat de architect het recht geeft om zich te verzetten tegen openbaarmaking en veeleenvoudiging van zijn ontwerpen, schetsen en maquettes) kent artikel 25 Auteurswet de architect het recht toe om zich tevens te verzetten tegen:

- a. openbaarmaking van het werk zonder vermelding van zijn naam;
- b. openbaarmaking van het werk onder een andere naam dan het zijne;
- c. elke andere wijziging in het werk, tenzij de wijziging van zodanige aard is dat het verzet in strijd is met de redelijkheid; en
- d. elke misvorming, verminking of andere aantasting van het werk die nadeel zou kunnen toebrengen aan de eer of de naam van de architect of aan zijn waarde in deze hoedanigheid.

Hoewel wordt betwist of een park gelijkgesteld kan worden met een gebouw/bouwwerk, is alleen het genoemde onder (c) en (d) hier relevant.

Zoals beschreven onder A.1, is de locatie van de Berninitoren nauwkeurig afgewogen, waarbij niet alleen is gekeken naar de stedenbouwkundige structuur van de wijk, maar ook naar het bestaande groen. Het park is ontworpen als onderdeel van een sterk verstedelijkte omgeving, die grotendeels ook pas is ontstaan ná de realisatie van het park. Het feit dat het park zich in de loop der jaren duurzaam blijkt te schikken naar de voortdurende veranderingen die passen bij een stedelijke omgeving, is juist een punt waardoor wij van mening zijn dat de beoogde ontwikkeling de kwaliteit van het park ondersteunt. Aangezien de nieuw toe te voegen bebouwing past binnen de bestaande structuren en het geen wijziging beoogt van het park, noch inbreuk doet op de beoogde intentie van het park als groene long binnen een reeds verstedelijkte omgeving, is naar onze mening geen sprake van een schending van het auteursrecht. Voorts stellen wij ons op het standpunt dat de Berninitoren niet in het park, maar aan de rand van het park is gesitueerd.

Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat op woensdag 7 november 2012 hierover een overleg met de directie van bureau B+B heeft plaatsgehad.

Conclusie

Wij stellen u voor de zienswijze ongegrond te verklaren en het ontwerpbestemmingsplan niet te wijzigen.

Op 14 februari 2013 heeft de raad het bestemmingsplan "Bramanteplein e.o." vastgesteld.

Vervolgens startte de organisatie een geding bij de Raad van State. De stichting en anderen en Bureau B+B betogen dat de Berninitoren het parkontwerp aantast doordat het contrast tussen de bebouwing en de groen/blauwe omgeving verloren gaat. In de stedenbouwkundige afweging is het parkontwerp volgens hen niet voldoende meegenomen.

De Raad van State constateerde op 14 augustus 2013 o.a dat het auteursrecht op het ontwerp van het Prinsenspark berust bij Bureau B+B. Dit bureau "is belanghebbenden bij het vastgestelde plan, omdat de bescherming tegen aantasting van het bij hen berustende auteursrecht een voldoende objectief en actueel, eigen, persoonlijk belang is en dit belang rechtstreeks door het besluit geraakt wordt, indien de bouwmogelijkheden in het plan tot aantasting van het auteursrecht leiden" (uitspraak RvS 201303560, punt 4.1) .De Raad van State concludeerde dat er geen openbaar groengebied verloren gaat door de kleine oppervlakte die de Berninitoren aan de rand van het Prinsenspark inneemt. De hoogwaardige en goed ingepaste woningbouw tast volgens de Raad van State het concept van het park niet aan.

In de uitspraak is ook de volgende passage opgenomen: "De Afdeling overweegt dat in deze procedure niet ter beoordeling staat of de Berninitoren leidt tot aantasting van het oorspronkelijke ontwerp van het park of het kunstwerk "Vierkant Eiland in de Plas" in de zin van de Auteurswet. In dit geding moet aan de hand van de beroepsgronden worden beoordeeld of aanleiding bestaat voor het oordeel dat de raad zich niet in redelijkheid op het standpunt heeft kunnen stellen dat het plan strekt ten behoeve van een goede ruimtelijke ordening".

Het Bureau B+B zou zich in theorie nog via juridische procedures kunnen beroepen op het auteursrecht, maar achtte de benodigde investering in een rechtszaak groot en de kans op succes klein. Daarom heeft het bureau deze stap niet genomen.

Nederlands paviljoen voor de wereldtentoonstelling in Sevilla in 1992

Het bureau Zwarts & Jansma Architecten heeft één keer meegemaakt dat er een geschil ontstond over de verbouwing van een eigen gebouw. Dit betrof het Nederlands paviljoen voor de wereldtentoonstelling in Sevilla in 1992 (zie afbeelding hieronder; bron Website Zwarts & Jansma Architecten).

Na de tentoonstelling werd het demontabele gebouw verplaatst naar Nederland, waar het vervolgens zou worden gebruikt door ABN/AMRO in het themapark Archeon. Oorspronkelijk waren de gevels van het paviljoen gemaakt van open geweven doek, waarop continu water wordt gesproeid. Maar de ABN/AMRO wilde dit wijzigen in een geheel nieuwe gevel van ander materiaal. Tegelijkertijd gebruikte ABN/AMRO naar buiten toe wel het feit dat hun gebouw het Nederlands Paviljoen was. Zwart & Jansma hebben toen bezwaar gemaakt, vooral omdat een van de kernkwaliteiten van het gebouw zou verdwijnen terwijl ABN/AMRO juist zelf verwezen naar het oorspronkelijke ontwerp. Hierbij beriep

Zwarts & Jansma Architecten zich op hun auteursrecht. Daags voor de rechtszaak is tot een schikking gekomen, die erop neer kwam dat ABN/AMRO Projectontwikkeling een soort compensatie aan het bureau gaf in de vorm van een nieuwe opdracht (zie de berichten hieronder).

Wijzigingen aan paviljoen Wereldexpo inzet geding

AMSTERDAM, 7 AUG. Het architectenbureau Zwarts & Jansma heeft een kort geding aangespannen tegen het archeologisch themapark Archeon en ABN-AMRO Projectontwikkeling, de nieuwe eigenaren van het door het bureau en T+T Design ontworpen Nederlands paviljoen voor de Wereldtentoonstelling in Sevilla.

Kunst

Schikking over verandering van paviljoen Sevilla

AMSTERDAM, 9 AUG. Het architectenbureau Zwarts & Jansma heeft een schikking getroffen met het archeologisch themapark Archeon in Alphen aan den Rijn over de verandering van het voormalige, mede door Zwarts & Jansma ontworpen Nederlands paviljoen van de Wereldtentoonstelling in Sevilla.

NRC MAANDAG 9 AUGUSTUS 1993

Daarmee is het kort geding van de baan dat vandaag bij de rechtbank in Amsterdam zou dienen. De twee architecten hadden het geding aangespannen omdat zij meenden dat het oorspronkelijke paviljoen zozeer zou worden veranderd door de nieuwe eigenaar dat er sprake was van inbreuk op hun auteursrecht. Archeon wil de oorspronkelijke gevel van gaas vervangen door een van glas. De hiervoor gebruikte raamprofielen zijn naar de mening van de architecten veel te breed.

De schikking houdt in dat het paviljoen nu toch de door Archeon gewenste gevel zal krijgen. Als compensatie zal Archeon een bedrag ter beschikking stellen 'voor de verrijking van een ander project met een publieke functie'.

(Bron: NRC, resp. 7-8-1993 en 9-8-1993)

OTB – Onderzoek voor de gebouwde omgeving

Faculteit Bouwkunde, TU Delft
Jaffalaan 9, 2628 BX Delft
Postbus 5030, 2600 GA Delft

Telefoon: +31 (0)15 278 30 05

E-mail: OTB-bk@tudelft.nl

www.otb.bk.tudelft.nl